

Demokracia a občianska participácia

Richard Geffert

Kľúčové slová:

demokracia, občianska participácia, axiológia, štát

Abstrakt:

Štúdia pojednáva o fenoméne občianskej participácie v rámci demokratického zriadenia európskej civilizácie. V prvom kroku analyzuje historický vývoj demokratického zriadenia na hodnotových fundamentoch Starovekého Grécka, v druhom kroku skúma možnosti participácie občanov obce; štátu na rozhodovacích procesoch. Vychádza z tradičných antických zdrojov ako napríklad Aristoteles či Thukydides, ale aj renomovaných novodobých autorov ako napríklad G. Sartori či A. Tocqueville.

Kontaktné údaje:

Doc. PhDr. Richard Geffert, Ph. D.
UPJŠ v Košiciach
Filozofická fakulta
Katedra politológie
E-mail: richard.geffert@upjs.sk

Úvod

Participácia¹ v demokratickej otvorenej² občianskej spoločnosti³ predstavuje aj v priestore Slovenska, opäť od znovuotvorenia slobodného priestoru jednu

¹ Politickú participáciu rozlišujeme na konvenčnú a nekonvenčnú. Konvenčná zahŕňa relatívne obvyklé správanie, ktoré využíva inštitucionálne prostriedky, ktoré poskytuje demokracia, a v danej situácii býva prijateľné pre väčšinu ľudí. Nekonvenčná participácia je relatívne neobvyklé správanie, ktoré kritizuje alebo sa stavia na

z najdiskutovanejších tém. S otvorením diapazónu demokracie a jej hodnôt po roku 1989 sme opäť otvorení aj úvahám o miere účasti rôznych subjektov (predovšetkým občanov) na správe vecí verejných. V súčasnosti je rozsiahla občianska participácia⁴ neodmysliteľnou súčasťou fungovania každej demokratickej spoločnosti. Demokracia vytvára/by mala vytvárať vhodné podmienky pre jej realizáciu a naopak občianska participácia spätoväzobne vytvára demokraciu v jej skutočnej podobe. Občianska participácia je v najrôznejších formách a podobách akceptovaná ako nevyhnutnosť podpory existencie a rozvoja najdokonalejšieho politického systému, ktorý v súčasnosti poznáme. Politickú moc je potrebné vždy nejakým spôsobom kontrolovať. V súčasnosti, ako hovorí Pehe (2000), nemôže byť patrónom tejto kontroly iba vybraná časť obyvateľstva ako tomu bolo v staroveku, rovnako to nemôže byť iba cirkev ako v stredoveku alebo prirodzené právo, ale to musí byť istý druh diskurzu, ktorý vychádza z rozumu. Základnou formou občianskej participácie na veciach verejných je verejnosť. Už tým, že sa zúčastňujeme na slobodnom racionálnom diskurze, participujeme na veciach verejných. V skutočne demokratickej spoločnosti na *res publice*⁵ participuje aj ten, kto hovorí, že ho politika nezaujíma a nechodí k volebným urnám, pretože aj tento postoj je jedným z tých, ktoré formujú verejnosť a verejnú mienku. Občania v otvorenej demokratickej spoločnosti v súčasnosti majú množstvo ďalších možností spolupodieľania sa na správe vecí verejných. Môžu sa vo verejnom živote priamo ale aj nepriamo angažovať na najrôznejších úrovniach a rovinách⁶ avšak len za splnenia základného predpokladu - existencie demokracie.

V súvislosti s týmito faktami je nevyhnutné istým spôsobom inštitucionalizovať formy a spôsoby spoluparticipácie občanov na spravovaní vecí verejných. Táto problematika

odpor voči vláde (David, 1996, s. 49).

² ...spoločnosť, v ktorej jednotlivci musia rozhodovať osobne budem nazývať *otvorenou*, oproti spoločnosti magickej, kmeňovej či kolektivistickej, teda uzatvorenej (Popper, 1994).

³ Päť základných foriem inštitúcií občianskej spoločnosti, ktoré ožno chápať ako prejavy občianskej participácie: 1. Odbory a podnikateľské zväzy, 2. Profesionálne zväzy, 3. Jednorázové záujmové skupiny, 4. Skupiny pre sadzujúce verejné záujmy, 5. Lobbystické zoskupenia. K problematike občianskej spoločnosti a jej formovania pozri Gbúrová (2005).

⁴ Bližšie k problematike občianskej participácie (s osobitným zreteľom na Slovensko) pozri Klimovský (2008) a tiež napríklad Rajňáková (2008).

⁵ Termín *republika* pochádza z latinského pomenovania *res publica* - obec, štát, vec verejná, vedenie verejných záležitostí. Je to jediný latinský termín, ktorý si zachováva grécku horizontálnu predstavu politiky, ktorej najbližší anglický preklad je „*common weal*“, („všeobecné blaho“). Všetky ostatné pojmy ako napríklad *principatus*, *regnum*, *dominium*, *gubernaculum* – sa vzťahujú na vertikálny rozmer politiky (Sartori, 1993, s. 132).

⁶ priama účasť v politike ako forme usilovania o dosiahnutie a výkon moci
- účasť na rôznych formách občianskej spoločnosti
- profesné zaradenie a výkon zamestnania (Pehe, 2000).

sa odvíja od základného stavebného kameňa, ktorým je politický systém, ktorý stanovuje základné podmienky fungovania celej spoločnosti a štátu. Na Slovensku rovnako ako aj v ďalších štátoch sa po roku 1989 začala znova vytvárať demokracia s jej hodnotami, ktoré sú zakotvené aj v Ústave SR, č. 460/1992 Zb., prvá hlava, prvý oddiel, základné ustanovenia, čl. 1 ods. (1) , ktorá hovorí, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na žiadnu ideológiu ani náboženstvo.

Táto stať je zameraná na analýzu zložitej problematiky fenoménu demokracie⁷ ako základného predpokladu občianskej participácie⁸ (bez demokracie niet participácie a bez participácie niet demokracie) v jej historicky rôznych podobách so zaostrením na demokraciu participačnú, a tiež hodnotám slobody a rovnosti ktoré predstavujú fundamentálne

⁷ Ako poznamenáva v. Dvořáková a J. Kunc „ Aj keď dnes patrí k dobrému tónu prízvukovať sťažnostiam špičkových intelektuálov ako je Salvatore Veca, že postrádame teóriu súčasnej demokracie, že vôbec nemáme teóriu, ktorá by náležite popísala reálne fungovanie režimov, ktoré konvenčne označujeme ako demokratické,

nie je možné prejsť bez odkazu vybrané diela zásadné, ktoré každé bolo v tejto téme prevratnou udalosťou. Pre klasickú víziu demokracie ako politického trhu predovšetkým Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York 1942, pre poňatie demokracie ako jednanja medzi väčšinou a menšinou Hans

Kelsen, *O podstate a hodnote demokracie*, Praha 1933, a tiež *General Theory of Law State*, New York 1945. Z novších pojednaní predovšetkým Norberto Bobbio, *Democrazia, maggioranza e minoranze*, Bologna 1981, Georges Burdeau, *La démocratie*, Paris 1966, a tiež *Traité de science politique, Tome I-IX*, 2e ed., Paris 1971, Robert Dahl, *A Preface to Democratic Theory*, Chicago 1956, C. B. McPherson, *La democracia liberal y su época*, Madrid 1981, G. Sartori, *Democratic Theory*, Detroit 1962, tiež *The Theory of Democracy Revisited*, Catham House Publ., Catham 1987 (slov. preklad *teória demokracie*, Archa, Bratislava 1993), Kenneth McRae (ed.), *Consociational Democracy: Political Accommodation in Segmented Societies*, Toronto 1974“ (Dvořáková, V. – Kunc, J. 1994, s. 12 – 13).

⁸ Na rozdiel od priamej politickej participácie sú formy participácie ako takej na veciach verejných v rámci občianskej spoločnosti oveľa početnejšie a farebnejšie. Aktom občianskej angažovanosti je tak podpísanie petície alebo účasť na demonstrácii ako je ním výkon miestnej samosprávy alebo založenie spolku na ochranu

zvierat. Je teda nutné rozlišovať medzi takou občianskou participáciou na veciach verejných, ktorá na seba neberie žiadnu trvalou inštitucionálnu formu, a také formy, ktoré sa prejavujú skrz inštitúcie (Pehe, 2000).

Medzi aktivity, ktoré na seba neberú nevyhnutne trvalú inštitucionálnu formu sú aj najrôznejšie individuálne snahy o kontrolu politickej moci, od písania listov jednotlivým politikom až po vyjadrovanie vlastných názorov. Na najrôznejších fórach alebo v médiách. Veľmi dôležitou novou formou občianskej participácie na veciach verejných je stále intenzívnejšia komunikácia ako jednotlivcov, tak aj rôznych skupín prostredníctvom moderných technológií. Tieto umožnili najrôznejšie nové formy občianskej mobilizácie, vyvíjania nátlaku na politickú sféru. Niektorí autori tvrdia, že v poslednej dekáde došlo k úpadku občianskej spoločnosti. Prehliadajú pritom čiastočne skutočnosť, že nové technológie, ako je internet, zmenili spôsoby občianskej angažovanosti.

Na jednej strane v rozvinutých demokraciách akoby stagnuje rast počtu najrôznejších občianskych asociácií, na

strane druhej rastie vďaka moderným komunikačným technológiám suma priamej občianskej angažovanosti a informovanosti (Prehe, 2000).

hodnoty axiologického systému každej politicky vyspelej, demokratickej otvorenej spoločnosti.

1. Panta rei (gr. Πάντα ῥεῖ)

V úvode tejto kapitoly je potrebné vysvetliť, v rámci možnosti, predovšetkým zložitost' fenoménu demokracie, ktorá je základným predpokladom občianskej participácie. Občianska participácia je vlastná najvútornejšiemu významu modernej liberálnej demokracie a dobrého vládnutia politicky vyspelých štátov v súčasnosti rovnako ako aj v minulosti⁹. Podporuje prúd informácií, preberanie ťarchy zodpovednosti a dáva hlas predovšetkým tým, ktorí ako aktéri sú najpriamejšie ovplyvnení verejnou politikou¹⁰. Feed back (spätná väzba) od občanov ako účastníkov demokratického procesu umožňuje časovú identifikáciu potrieb a priorít spoločnosti a efektívnu alokáciu zdrojov, ktoré ich majú pozitívne riešiť.

Napriek existencii mnohých súčasných ale aj historických prác rôznych autorov, ktoré sa venujú problematike demokracie ako základnému predpokladu občianskej participácie so zdanlivou ľahkosťou a jednoznačnosťou (skôr v zmysle sloganu ako v zmysle seriózneho politologického termínu¹¹), je nevyhnutné poukázať na problematickosť analyzovaného fenoménu, ktorý nemožno v žiadnom prípade ani dnes chápať „len povrchne“ oklieštene, uzavreto, jednoducho, absolútne a definitívne.

Samotný termín *demokratia* (grécky δημοκρατία¹² = *vláda ľudu*, slovo *kratos* – gr. κράτος - *znamená silu pravidla*, gr. δῆμος - *demos znamená ľudia*) bol vytvorený pred viac ako dvetisícštyristo rokmi. V pôvodnom význame sa využíval na označenie starogréckeho politického zriadenia gréckych mestských štátov *polis* (grécky πόλις) v 6. storočí p. n. l. Tu tzv. Athénska (klasická) demokracia obr. č. 1 znamenala predovšetkým podriadenie menšiny väčšine a uznanie slobôd, politických práv a rovnosti slobodných občanov¹³. Všetky závažné

⁹ A to aj napriek odlišnému chápaniu jej podstaty.

¹⁰ K analýze verejnej politiky vo všeobecnosti a so zameraním na focus Slovenskej republiky je vhodné pozrieť si práce Kráľová, (2006) a (2008).

¹¹ Rovnaká „paušalizácia“ postihuje v súčasnosti viacero fenoménov, kde skoro každý, kto o nich píše či hovorí sa absolútne domnieva, že im definitívne rozumie. Ide napríklad o fenomény ako filozofia, etika, komunikácia, či sociálna politika.

¹² z gréckeho δῆμος (*demos*)=ľud + κρατεῖν (*kratein*)= vládnuť.

¹³ Občan v Gréckej polis bol špecifikovaný užšie ako ho chápeme v súčasnosti.

a dôležité rozhodnutia tu prijímalo Ľudové zhromaždenie, teda *ecclesia*¹⁴ (grécky *εκκλησία*), ktoré sa schádzalo štyrikrát do roka. Pokiaľ to bolo potrebné, rôzni funkcionári „na plný úväzok“ boli vyberaní žrebom a vo funkcii sa striedali, aby sa zabezpečilo, že budú akousi vzorkou obyvateľstva (rôznych rodín). Funkčné obdobie bolo krátke, aby sa zabezpečila čo najväčšia participácia¹⁵ (Heywood, 2004, s. 92). Táto demokracia sa obmedzovala len na majetných mužov, starších ako dvadsať rokov, ktorí boli narodení v Athénach (Platón, 2005). V tomto smere možno Athénsku polis hodnotiť ako priamy protiklad demokratického ideálu (ako ho chápeme v súčasnosti), avšak tento klasický model priamej a sústavnej participácie ľudu na politickom živote je udržiavaný v niektorých častiach sveta pri živote napríklad v Novom Anglicku v Amerike a v obecných zhromaždeniach vo švajčiarskych kantónoch (pozri text nižšie). Je základom širšieho využívania referendum predovšetkým v ústavných otázkach, a nových demokratických experimentov ako sú napríklad ľudové panely a elektronická demokracia (Heywood, 2004, s. 92).

Prvým známym popísaným príkladom primitívnej demokracie na Svete bol však systém na ostrove *Arwad* (gr. Ἄραδο, Arados gr. Ἄραδος) už v 2. storočí pred Kristom. Tu boli pôvodní občania opísaní po prvý krát suverénmi nad panovníkom (Jacobsen, 1943). Ďalší príklad rannej primitívnej demokracie je známy zo Sumerských mestských štátov. Rovnako aj na území *Vaishali* dnes Bihár – India možno podľa dobových dokumentov v porovnaní s demokraciou nájsť isté podobnosti (Snell, 2001).

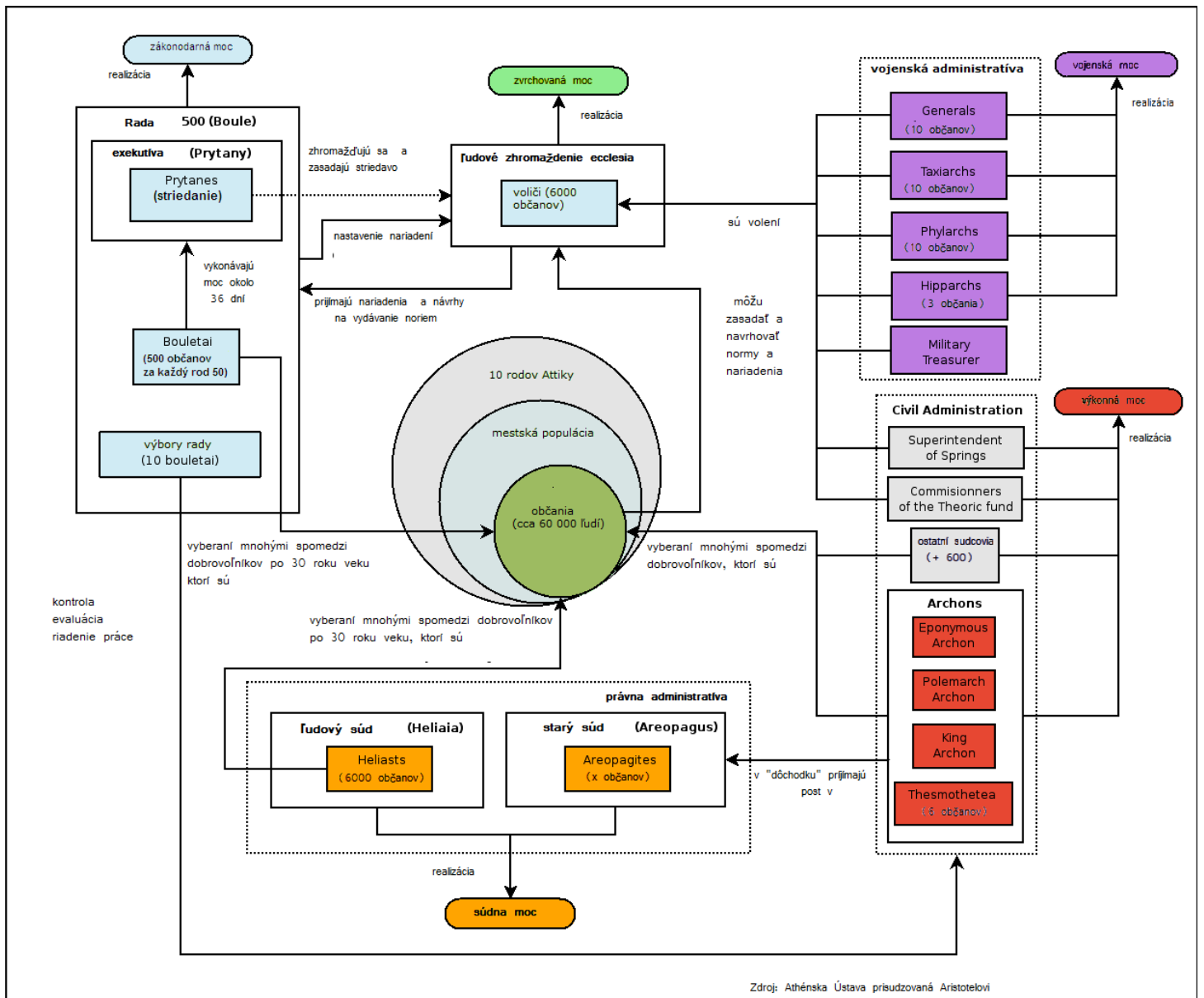
Napriek mnohým výhradám k demokracii v historickom kontinuu sa dynamicky vyvíjala až po bezprostrednú postmodernú súčasnosť. Všetko sa vyvíja, všetko plynie (*panta rei*, grécky *πάντα ῥεῖ*), nič nezostáva nezmenené, a tak ani demokracia nezostala (a ani v budúcnosti nemôže zostať) raz a navždy zakonzervovaná v „jasnej“? antickej či inej podobe. Nadobúdala mnohé charakteristiky a významy a v súčasnosti sa iba veľmi málo podobá tomu, čo označoval pôvodný pojem. Rozdiely v chápaní podstaty starovekej a modernej

¹⁴ Bližšie pozri <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Athenian-constitution-aristotle.png> a tiež [http://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia_\(ancient_Athens\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia_(ancient_Athens))

¹⁵ Rada, zložená z 500 slobodných občanov, pôsobila ako výkonný či riadiaci výbor Zhromaždenia, návrhy predkladal Rade päťdesiat členný Výbor. Predseda Výboru zastával svoj úrad len jeden deň a žiadnemu Athénčanovi sa nesmelo tejto výsady dostať viackrát ako raz v živote. Potreba odbornosti a skúsenosti viedla k jednej výnimke, najvyšší vojenský velitelia mohli byť – na rozdiel od ostatných funkcionárov – volení opäťtovne (Heywood, 2004, s. 92).

demokracie ako hovorí G. Sartori nie sú len odlišnosťami geografickými a demografickými, ale aj rozdielmi vo formulovaných cieľoch, akceptovaných, chápaných a žitých hodnotách.

Obr. 1 Realizácia demokracie v Starovekom Grécku

Zdroj: Mathieu Gauthier-Pilote, <http://en.wikipedia.org/>, preklad a úprava autor.

Moderný a postmoderný človek chce inú demokraciu v tom zmysle, že jeho ideál demokracie nie je ten istý, ktorý mali Gréci (gr. Έλληνες). Západná civilizácia sa za obdobie od existencie Starovekého Grécka obohatila, modifikovala a prirodzene formulovala svoje nové hodnotové ciele. Zažila kresťanstvo, humanizmus a renesanciu, reformáciu, prirodzeno-

právne koncepcie, liberalizmus, konzervativizmus, fašizmus, nacizmus, socializmus ... mnohé ďalšie ideológie¹⁶ a medzníky historického vývoja.

Už v staroveku však možno sledovať rôzne názory na dobré a zlé ústavy, teda dobré a menej dobré, či úplne nevhodné formy vlády. Pokiaľ napríklad Periklés¹⁷ (grécky Περικλής) nazval demokraciu „vládou v prospech mnohých“ a chápe ju ako vhodnú formu politického zriadenia, Aristoteles¹⁸ (grécky Αριστοτέλης) ju nazval „vládou chudobných“ a spolu s tyraniou a oligarchiou ju odmieta ako nevhodnú formu vlády (naznačené v tabuľke č. 1)

Tab. č. 1 : Aristotelova typológia foriem štátu

Kto vládne?				
Kto má prospech?	Vládcovia	Jeden	niekoľko	Mnohí
		Tyrania	Oligarchia	Demokracia
	Všetci	Monarchia	Aristokracia	Politeia

Skutočná samospráva ako ju praktizovali Starovekí Gréci vyžadovala, aby sa slobodní občania plne obetovali službe verejnosti. Vládnutie sebe samému znamenalo stráviť život vládnutím. Občan ... sa oddával štátu absolútne, dával svoju krv vo vojne, svoj čas v mieri, nemohol odložiť bokom verejné veci, aby sa venoval svojim vlastným... naopak, musel ich zanedbávať, aby pracoval pre dobro mesta (Sartori, 1993, s. 284).

¹⁶ K politickým ideológiám viac pozri A. Heywood (2003), R. Geffert (2006).

¹⁷ Epitaphios:My totiž máme štátne zriadenie, ktoré nepotrebuje nič závidieť zákonom susedov, skôr sme sami

príkladom iným, než ako by sme druhých napodobňovali. Hovorí sa mu demokracia, vláda ľudu, pretože sa opiera o väčšinu, nie len o niekoľko málo jednotlivcov, podľa zákonov majú všetci rovnaké práva, keď ide o súkromné záujmy, pokiaľ ide o spoločenský význam, má pri vyberaní pre verejné úrady každý prednosť podľa toho, v čom vyniká, podľa schopností, nie podľa príslušnosti k danej skupine. Keď je niekto chudobný schopný vykonať pre obec niečo dobré, nie je mu v tom jeho nízke spoločenské postavenie prekážkou.....viac

pozri Thukydides: Dejiny peloponézskej vojny.

¹⁸ Za správne ústavy považuje Aristoteles monarchiu (vládu autoritatívneho jednotlivca), aristokraciu (vládu najlepších) ale predovšetkým politeiu (ústavnú vládu, kde väčšina vládne s ohľadom na spoločný prospech všetkých občanov). Naopak zásadne odmieta oligarchiu (presadzovanie záujmov len majetných), demokraciu (vládu nemajetných) a tyranriu (vládu jedného podľa vlastného prospechu). Svoje riešenie predložil Aristoteles v práci Ústava, kde hovorí, že vládnutie by malo byť zverené triede kráľov – filozofov (ktorí musia spĺňať určité predpoklady vid' Ústava (2005)).

V súčasnosti demokraciu možno chápať napríklad ako:

- 1.) typ inštitucionálneho usporiadania
- 2.) mechanizmus rozhodovania

1.) Pokiaľ ide o prvé vymedzenie, tu možno vyjsť z J. A. Schumpetera, ktorý skúma demokraciu ako taký typ usporiadania, ktorý umožňuje špecifickým postupom dospievať k rozhodnutiam. Špecifikum tohto postupu spočíva v tom, že individua dosahujú postavenia, z ktorého môžu rozhodovať v konkurenčnom boji o hlasy voličov. Demokracia je z tohto pohľadu metóda, technika, spôsob súťaže potenciálnych vodcov o hlasy voličov.

2.) Pokiaľ ide o vymedzenie druhého, tu je demokracia chápaná ako opak autokracie, diktatúry, kedy rozhoduje, vládne jednotlivec. Typické pre demokratické rozhodovanie je predstava diskusie partnerov a rozhodovanie podľa spoločného konsenzu. Legitimita rozhodnutí sa odvádza od vôle väčšiny. Toto na prvý pohľad jednoduché vymedzenie naráža na množstvo vážnych problémov (definovanie pojmu ľud, väčšina, menšina, či definovanie vládnutia a i.) (Kap, 1991, s. 39 – 40).

Demokracia vo svojej celkovej dokonalosti (napriek mnohým mylným predstavám a tvrdeniam) zatiaľ však ešte nikde a nikdy nebola skutočne realizovaná. Všetky demokratické štáty sveta sú doposiaľ len istým pokusom o demokraciu (Masaryk, 1925, s. 532). Demokracia je štátnou formou novodobej organizácie spoločnosti moderného názoru na svet, moderného človeka, demokracia vyplýva z celého názoru na svet a na život (Masaryk, 1925) V podstate možno súhlasiť s R. Dahlom¹⁹, že je to dôležitý cieľ, ku ktorému by sme sa mali snažiť prepracovať (a aj tu možno badať základnú kantovskú morálnu dichotómiu medzi tým čo je a to čo má byť). Týmto hľadaným podstatným cieľom je ideálny typ demokracie, ktorý sa však sám zdráha definovať.

¹⁹ Bližšie pozri R. Dahl (1989) a Říchová, B. (2000), s. 159 – 176.

Tab. č. 2 Charakteristické rysy polyarchie podľa R. Dahla

Inštitúcie polyarchie	Charakteristika
Volení vládni úradníci	Kontrola nad vládnym rozhodovaním o politike je zákonne delegovaná na volebných úradníkov.
Slobodné a spravodlivé voľby	Volení vládni úradníci sú vyberaní v časovo limitovaných spravodlivých voľbách.
Všeobecné volebné právo	Platí všeobecné aktívne volebné právo. Každý občan, ktorý spĺňa základné podmienky môže participovať na voľbách.
Právo uchádzať sa o úrad	Pasívne volebné právo je obmedzené len vekom a odbornosťou.
Sloboda prejavu	Každý občan má právo slobodne, v súlade so zákonom prejavovať svoje názory.
Alternatívne informácie	Alternatívne zdroje informácií sú chránené zákonom a každý má právo ich využívať.
Sloboda združovania	Občania majú právo vytvárať nezávislé formalizované systémy na dosiahnutie svojich skupinových aj individuálnych práv.

Zdroj: Dahl, R. (1995), s. 202, úprava autor

Každý demokratický systém má svoje idey a demokracia by mohla byť chápaná ako cesta k ďalšiemu napĺňaniu ideí slobody, rovnosti, spravodlivosti občanov k realizácii základných ľudských práv, práv hospodárskych, sociálnych a kultúrnych, prípadne aj práv, ktoré doposiaľ neboli kodifikované. Avšak je potrebné mať na pamäti, že prílišný dôraz len na jednu ideu/hodnotu znamená jej možné zneužitie a je namierený priamo proti demokracii samotnej. Robert Dahl v tejto súvislosti hovorí, že v súčasnosti možno hovoriť o polyarchii²⁰ vo všetkých štátoch, ktoré sa považujú za demokratické. Polyarchia je v jeho ponímaní „vláda mnohých“, označuje predovšetkým inštitúcie a politické procesy modernej zastupiteľskej demokracie. Ako typ politického režimu možno polyarchiu od všetkých nedemokratických systémov aj od systémov demokratických malého rozsahu, ktoré sú založené na klasickom athénskom modeli priamej účasti. Polyarchiu je podľa Dahla možné chápať ako najbližšie možné priblíženie sa k demokracii, a to v tom zmysle, že funguje prostredníctvom inštitúcií,

²⁰ Polyarchia je empiricky preveriteľná a možno ju použiť ako vhodný nástroj poznania reality. Stupeň demokratickosti je podľa Dahla možné úspešne merať. Vymedzuje hodnotiacu sústavu, v ktorej každé kritérium má možnosť nadobúdať hodnoty od 0 do 1. Pokiaľ sú všetky kritériá v konkrétnom systéme rovné alebo väčšie ako 0,5, možno daný systém označiť ako polyarchia. Pokiaľ je v systéme aspoň jeden ukazovateľ menší ako 0,5 a aspoň jeden vyšší ako 0,5, možno daný systém označiť ako „zmiešaný“ (Říchová, 2000, s. 165).

ktoré vládnuce nútie prihliadať k záujmom voličstva. Hlavnými rysmi polyarchie sú uvedené v tabuľke č. 2.

Napriek presvedčivej odvážnej koncepcii sa daný pojem ani v odbornej verejnosti neujal a naďalej je používaný termín demokracia. (Bolo by ťažké predstaviť si nahradiť na všetkých miestach pojem demokracia či demokratický pojmom polyarchia či polyarchický, aspoň v súčasnosti aj blízkej budúcnosti to naozaj nie je možné).

Povaha súčasnej demokracie sa zameriava predovšetkým na riešenie troch základných otázok:

1. Kto je to ľud²¹?
2. Mali by si ľudia vládnuť sami, alebo by ich mali reprezentovať politické subjekty?
3. O čom je vhodné rozhodovať individuálne a o čom kolektívne prostredníctvom demokratických procedúr?

Ako píše R. David a ako naznačuje aj nižšie uvedená schéma, demokracia môže byť ohrozená pravicovými aj ľavicovými totalitnými formami. Z ľavej strany sme ohrození plebiscitnou demokraciou, ako ju formuloval J. J. Rousseau. Jeho teória fungovania štátu vychádza z predstavy identity vládnuceho a ovládaného – všetci sa musia podriať všeobecnej vôli, ktorá je tvorená všetkými občanmi. Každá odchýlka od tejto vôle je chápaná ako útok proti celku a zaslúži si potrestanie. Sprava je demokracia obmedzená absolútnou vládou. Napríklad T. Hobbes vychádza z predpokladu suverénnych ľudí, ale tým, že uzatvorili spoločenskú zmluvu, sa definitívne odovzdali panovníkovi, a tým sa vlastne svojej suverenity zriekli. Aj keby sme v tomto prípade požadovali vládu jedného, byť osvieteného monarchu, nebolo by možné dosiahnutie demokratických ideálov (J. S. Mill²²). Nie je možné, aby jediný človek vedel o všetkom čo sa deje v štáte v každom odvetví správy.

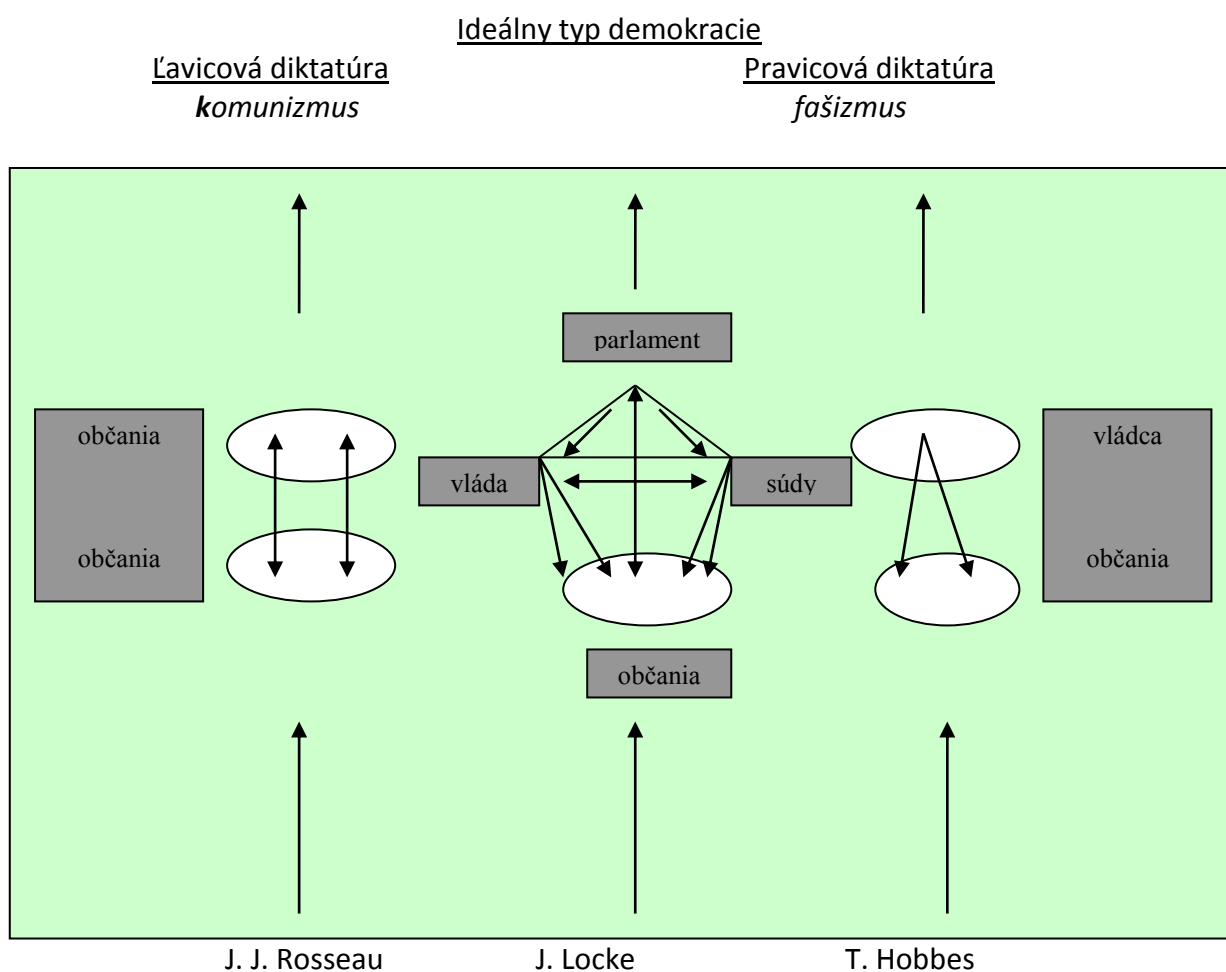
Obr. č. 2: Vymedzenie demokracie

²¹ Podľa G. Sartoriho existuje 6 základných interpretácií pojmu ľud:

1. ľud v doslovnom zmysle *každého*
2. ľud znamená nejakú neurčenú veľkú časť, veľmi *mnohých*
3. ľud vo význame *nižšej triedy*
4. ľud ako nedeliteľná entita, ako *organický celok*
5. ľud vo význame väčšej časti vyjadrenej princípom *absolútnej väčšiny*
6. ľud vo význame väčšej časti vyjadrenej princípom *obmedzenej väčšiny* (Sartori, 1994, s. 24).

²² Podľa Milla je hlavnou prednosťou demokracie, že pomáha „maximálne a zároveň harmonicky“ rozvíjať schopnosti jednotlivca. Demokracia je podľa neho výchovná skúsenosť. Viac pozri u A. Heywooda (2004).

Vymedzenie demokracie²³

Zdroj: David, R. (1996), úprava autor.

Demokracia ako taká má v porovnaní so zmienenými formami totality tieto prednosti: voči plebiscitnej demokracii výhodu rešpektovania názorov opozičných skupín, menšín, či samotného jednotlivca a voči absolutizmu možnosť nenásilného odvolania vlády (David, 1996, s. 97 – 98).

²³ Demokraciu nemožno stotožniť so žiadnou formou potlačovateľského režimu. Z ľava je obmedzená ľavicovou diktatúrou, ktorá nachádza svoj výraz v komunizme. Z pravej strany ju obmedzuje pravicová diktatúra – fašizmus, príp. nacizmus. Pozitívne je demokracia charakterizovaná možnosťou občanov odvolať vládu, toleranciou voči menšinám a jednotlivcom, delbou štátnej moci a svojím postupným smerovaním k ideálnemu typu. Tieto koncepcie štátu teoreticky nadväzujú na myšlienky J. J. Rousseaua, T. Hobbesa, a J. Locka (David, 1996, s. 97).

Demokracia je samosprávou a samospráva je sebasprávou – samospráva začína u seba. Je novou formou novodobej organizácie spoločnosti, moderného názoru na svet, moderného človeka. Demokracia vyplýva z celého názoru na svet a na život, názoru nového, nového zorným uhlom pohľadu, novou methodou. Spočíva na individualizme, ktorý neznamená ľubovôľu, ale úsilie o silnú individualitu nielen seba samého, ale aj ostatných občanov (Masaryk, 1925).

„Demokracia je spoločenská sústava, kde sa musí každý živiť poctivo prácou vlastných rúk. Feudalizmus, absolutizmus, monarchizmus dával jedným možnosti žiť na útraty druhých. A teda v dokonalej demokracii musia byť také inštitúcie, ktoré by nútili každého pracovať a zároveň brať podiel na riadení organizácie spoločenskej, na správe spoločnosti (bola by tu správa a nie vláda ľudu). A ďalej v demokracii vedľa inštitúcií musia byť ľudia, ktorí sú preniknutí ideálmi demokracie, nežiť na útraty druhých, ale k dobru seba i iných“ (Beneš, 1920, s. 3).

V reálnom multidimenzionálnom svete ju vytvára mnoho odlišných typov režimov, a nie je ju teda možné spájať iba s jediným konkrétnym typom vlády. Je akýmsi „mnohovládny režimom“ (Říchová, 2000, s. 165). Existuje množstvo modelov demokracie, z ktorých každý predkladá svoj vlastný variant vlády ľudu. Je to:

- *klasická demokracia*, ktorá je založená na princípe samosprávy ľudu /Athénska demokracia/
- *demokracia ako ochrana*, ktorá vychádza z individualistických predpokladov liberalizmu /dáva ľuďom slobodný priestor žiť ako chcú sami/
- *demokracia ako nástroj rozvoja*, ktorej ide o rozširovanie priestoru pre participáciu ľudu /napomáha rozvoju osobnosti/
- *ľudová demokracia*, ktorá venuje zvláštnu pozornosť distribúcii triednej moci /ide predovšetkým o ekonomický prospech/ (Heywood, 2004, s. 104).

Reálne demokracia musí/by mala byť založená na zásadných princípoch, ktoré ju odlišujú od ostatných foriem vlády. Jej znakmi by mali byť (nie všade rovnako chápané) znaky právneho štátu²⁴:

- štátna moc je odvodená od suverenity ľudu,

²⁴ Bližšie pozri Orozs, 1997.

- pravidelné slobodné voľby založené na všeobecnom, priamom a rovnom hlasovacom práve (aktívne aj pasívne volebné právo),
- cieľom by mala byť služba všetkým ľuďom,
- dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd, politická rovnosť, rovnosť pred zákonom,
- rule of law,
- deľba štátnej moci, horizontálna, vertikálna, časová,
- nezávislosť a zvrchovanosť všetkých zložiek moci a ich vzájomná kontrola,
- sloboda politickej súťaže,
- vláda väčšiny pri rešpektovaní práv menšín,
- občianska spoločnosť,
- decentralizovaná verejná správa / štátne správa aj samospráva,
- liberalizácia ekonomiky,
- súkromné vlastníctvo,
- nezávislá verejná mienka.

Na základe vyššie uvedeného možno súčasnú modernú demokraciu charakterizovať na základe chápania L. Orosza (1997) podľa nasledovných kvalitatívnych znakov, ktoré však nemožno chápať ako autoritatívny vyčerpávajúci výpočet:

- *Existencia rozsiahleho katalógu občianskych práv a slobôd* (zodpovedajúceho uznávanému medzinárodnému štandardu), vrátane práv politických a jeho garantovanie štátnou mocou.
- *Rovnoprávne postavenie všetkých subjektov politického života* (občanov, politických strán a hnutí atď.).
- *Právne metódy zabezpečenia občianskych práv a slobôd* (systém zákonnosti): viazanosť štátu - štátneho mechanizmu právom, t.j. uplatnenie princípov právneho štátu.
- *Právne fixovaná účasť ľudu na tvorbe štátnej vôle* (uplatňovanie princípu suverenity ľudu) prostredníctvom všeobecných volieb opakujúcich sa v pravidelných intervaloch a iných foriem účasti obyvateľstva na správe vecí verejných a uskutočňovaní a kontrole štátnej moci.

- *Právne garancie existencie a rozvoja politického pluralizmu (ochrana politickej súťaže politických síl).*
- *Princíp väčšiny ako najpoužívanejšia metóda rozhodovania vecí verejných späť s právom menšiny oponovať, byť v opozícii (Orosz, 1997, s. 22).*

Vzťahu občana a demokratického štátu, je založený na nasledujúcich zásadách (Kločka 1996):

- primát jednotlivca nad štátom,
- neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné základné ľudské práva a slobody,
- rovnosť ľudí v dôstojnosti a v právach,
- štát je založený na demokratických hodnotách, zmena podstatných náležitostí demokratického právneho štátu je neprípustná,
- všeobecné, rovné, tajné, priame voľby,
- výkonná moc je viazaná na zákon,
- zákonodarná moc je viazaná na Ústavu a medzinárodné zmluvy o ľudských právach (Kločka, 1996).

Demokratické systémy by mali byť všeobecné a jednoznačné. Všeobecnosť by mala zaručovať, aby vopred nebolo možné určiť, kto bude zákonom poškodený alebo zvýhodnený, a mala by poskytovať dostatočný priestor pre správanie sa ľudí. Jednoznačnosť by mala umožniť právnu istotu. Zákon musí byť dostatočne prístupný, aby sa občan mohol poučiť o právnych normách použiteľných v danom prípade (David, 1996, s. 100). „V demokracii, napriek tomu, že je vládou všetkých nebeží o panovanie, ale o správu a samosprávu a o harmonizáciu všetkých štátotvorných síl v štáte. Ideálom demokracie by mala byť vláda a správa priama“ (Masaryk, 1925).

Každý politicky vyspelý demokratický systém disponuje mechanizmom, ktorý slúži na integráciu občianskych názorov do vládnej politiky. Je reprezentovaný formálnymi a neformálnymi systémami. Pod formálnymi prostriedkami možno chápať efektívne ústavné mechanizmy, ktorými možno úspešne integrovať občianske postoje do politiky vlády.

V tomto prípade je kladený dôraz predovšetkým na priamu demokraciu na úkor demokracie zastupiteľskej. Priama demokracia nazývaná aj participačná demokracia je založená na priamej, nesprostredkovanej a trvalej participácii občanov na vládnutí. Táto demokracia v istom zmysle stiera rozdiel medzi vládnucimi a ovládanými a medzi štátom a občianskou spoločnosťou, je to systém ľudovej samosprávy. V Starovekom Grécku sa realizovala v eklésiách v dnešnej modernej spoločnosti sú prostriedkami priamej demokracie *referendum*²⁵, *iniciatíva* či *odvolanie*. Prednosti priamej demokracie:

- zdôrazňuje kontrolu občanov nad ich vlastnými osudmi, pretože je jedinou čistou formou demokracie,
- vytvára informované a politicky vyspelejšie občianstvo a prispieva k jeho vzdelanosti,
- umožňuje aby verejnosť vyjadrovala svoje vlastné názory a záujmy, bez toho aby bola odkázaná iba na politikov, ktorí myslia predovšetkým na seba,
- zaisťuje legitimitu vládnutia (Heywood, 2004, s. 90).

Pokiaľ ide o **participačnú demokraciu** (ktorej stúpenkami sú napríklad J. Walker, G. Duncan, L. Davis a i.) možno súhlasiť s Giovannim Sartorim, že aj v súčasnosti má v istom zmysle stále nejasné kontúry. Keď uvažujeme o demokracii, na ktorej sa spolupodieľa ľud, je prirodzené pomôcť si vo vymedzení podstaty pojmu jasnejšími termínmi ako sú demokracia priama, demokracia referendová, demokracia volebná či demokracia zastupiteľská. Priama demokracia je samosprávnou demokraciou. Avšak s rozvojom spoločnosti dochádza v historickom kontexte aj so zväčšovaním počtu účastníkov rozhodovania, občanov štátu. A tak je len veľmi obmedzená možnosť realizácia priamej demokracie²⁶ v súčasných postmoderných spoločnostiach v období komplexnej svetovej globalizácie. Jedným z príkladov autentickej priamej demokracie je antická demokracia v jej počiatočných štádiách. V súvislosti s rozvojom *polis* a rozvojom *eklésií* dochádzalo aj v Starovekom Grécku k postupnému obmedzovaniu priamej účasti všetkých slobodných občanov na správe vecí verejných. V tejto súvislosti je potrebné vnímať aj dobové chápanie slobodného občana,

²⁵ *Referendum* je hlasovanie voličov o nejakej otázke. Dôležité je aj to, aký má referendum charakter, či je záväzný alebo má len odporúčací charakter. *Iniciatíva* predstavuje právo občanov iniciovať zákony alebo vyhlásenie referenda. Tu je však dôležitý charakter noriem, ktoré stanovujú podmienky legislatívneho procesu. Aj problematika *odvolania* voleného reprezentanta je zložitou otázkou. Tu sa otvára napríklad aj problematika imperatívneho mandátu poslanca.

²⁶ Ideálom demokracie by bola vláda a správa priama, ale pri rastúcej početnosti všetkých národov a štátov demokracia môže byť len nepriama, realizovaná zvolenými predstaviteľmi občianstva, parlamentom zvoleným všeobecným právom hlasovacím... (Masaryk, 1925).

ktorý mohol rozhodovať (z rozhodovacieho procesu boli vylúčení napríklad otroci ale tiež ženy) a taktiež s chápaním podstaty „veci verejné“. V každom prípade antickú demokraciu možno považovať za klasický prípad *pozorovateľnej* priamej demokracie.

V súčasnosti možno konštatovať, že čím menšia je účasť širokej verejnosti na politickom dianí, tým viac sa oslabujú základy demokracie v danom štáte. Zástancom a propagátorom názoru, podľa ktorého je potrebné vziať do politickej a verejnej činnosti čo najviac občanov je predovšetkým tzv. „nová ľavica“²⁷ alebo tiež radikálni demokrati. Podstatou je klasické chápanie postavenia a schopností občanov zvažovať prednosti politických riešení a aktívne sa zapájať do ich realizácie. Táto forma demokratického usporiadania spoločenských vzťahov úzko korešponduje s takými princípmi ako sú: priama účasť občanov na rozhodovacích procesoch, decentralizácia štátnej moci, aktívna účasť občanov v podmienkach miestnej samosprávy, vyzdvihovanie významu referenda a iných mechanizmov priameho rozhodovania a pod. (Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003, s. 157–158).

Pokiaľ ide o **demokraciu referendovú**, tu je využívaný nástroj realizácie rozhodnutí – referendum. Možno konštatovať, že prekonáva „obmedzenosť“ priestoru a odstraňuje sprostredkovateľov. Je prejavom priamej demokracie, ktorá vo svojej pôvodnej podobe, ktorá bola realizovaná v Starovekom Grécku nie je možná. V súvislosti s referendovou demokraciou možno polemizovať o spôsobe realizácie predmetu rozhodovania a záväznosti (sile) výsledku rozhodnutia. Príkladom referendovej demokracie je napríklad Švajčiarska konfederácia, tzv. polopriama demokracia. V súvislosti so spôsobom realizácie rozhodnutí priamej demokracie tu možno hovoriť o referende a o iniciatíve. Pokiaľ v referende je otázka daná „zhora“ v *iniciare* je text otázky formulovaný zdola. Čo sa týka typov referenda, tak napríklad v len Švajčiarskej konfederácii možno uvažovať o referende obligatórnom, fakultatívnom, finančnom, ľudovej iniciatíve, referende administratívnom, a ďalších²⁸. Referendum je obligatórnym, keď je podmienkou platnosti nejakého aktu. Fakultatívnym je vtedy, ak sa koná na žiadosť určitého počtu občanov, alebo ak tak požadovanou väčšinou hlasov rozhodne parlament. Vo finančnom referende sa občania vyslovujú k otázkam rozpočtu a ďalším finančným záležitostiam. Niektoré referendá sú záväzné, iné majú odporú-

²⁷ Bližšie pozri Heywood (2003).

²⁸ Bližšie o polopriamej demokracii pozri Dvořáková, V. a kol (2005).

čací charakter, v takom prípade ide o konzultatívne referendum (ktoré môže mať charakter predbežného referenda). Referendom, ktorým sa potvrdzuje platnosť a záväznosť už prijatého rozhodnutia má charakter následného teda ratifikačného referenda (Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003, s.151–152). Ľudová alebo občianska iniciatíva spravidla iniciuje prijatie rozhodnutia alebo riešenie určitého problému, nie je spôsobom jeho konkrétneho riešenia. Okrem tohto imperatívneho mechanizmu priamej demokracie existujú ďalšie konzultatívne mechanizmy demokracie akými sú napríklad petícia, deputácia, či všeľudová diskusia²⁹.

Demokracia zastupiteľská³⁰ (*representative democracy*) je demokraciou nepriamou, obmedzenou. Je realizovaná ako už z názvu vyplýva prostredníctvom zástupcov (predovšetkým volených). Je demokratická do tej miery, do akej reprezentácia vytvára efektívnu, flexibilnú a účinnú väzbu medzi vládncami a ovládanými. Tu možno zamerať svoju pozornosť na riešenie mandátu vládncich (problematika imperatívneho mandátu), ale predovšetkým na spôsob voľby reprezentantov³¹, teda ako/akým spôsobom sú volení – väčšinový volebný systém, systém pomerného zastúpenia a zmiešaný volebný systém. V každom štáte, kde je realizovaná zastupiteľská forma demokracie sú volebné systémy modifikované v súvislosti so špecifikami danej krajiny, a to vo všetkých ohľadoch (nenájdeme dva úplne podobné volebné systémy).

Tab. č. 3.: Znaký liberálnej demokracie

Charakteristiky liberálnej demokracie	
Rule of law	Vládnutie na báze ústavnosti. Dodržiavanie všetkých právnych noriem rozličnej právnej

²⁹ Bližšie pozri Surmánek – Gbúrová – Dudinská (2003).

³⁰ K silným stránkam zastupiteľskej demokracie patrí:

- ponúka prakticky uskutočniteľnú formu demokracie,
- zbavuje radových občanov bremena rozhodovania a v politike umožňuje deľbu práce,
- umožňuje vložiť vládnutie do rúk tých, ktorí sú/by mali byť primerane vzdelaní, majú/by mali mať odborné znalosti a skúsenosti,
- udržiava stabilitu, radových občanov drží ďalej od politiky, a tak ich vedie k tomu, aby akceptovali kompromis (Heywood, 2004, s. 90).

³¹ Aby parlamentný systém dobre fungoval, musí byť schopný vybrať vhodných zástupcov občanov a tí musia mať možnosť účinne uplatňovať delegovanú moc. Otázku, koho a ako vybrať, rieši väčšina parlamentných systémov tak, že volí reprezentanta podľa volebného kľúča (Kapr, 1991, s. 82).

	sily.
Občianske práva a slobody	Všetky dokumenty zaručujúce občianske práva a slobody.
Check and balances	Systém brzd a vyvážení, ktorý zabraňuje sústredeniu moci do jedného centra, ide o deľbu moci /horizontálna, vertikálna, časová/.
Voľby	Voľby musia mať tieto atribúty: všeobecnosť, rovnosť, tajnosť, priamosť.
Politický pluralizmus	Zabránenie monopolnému postaveniu jednej záujmovej skupiny osôb. Existencia viacerých <u>politických strán</u> a hnutí súperiacich o moc v <u>štáte</u> .
Nezávislosť	Nezávislosť na štáte a štátnom mechanizme.
Zmiešaná ekonomika	Trh zohráva základnú úlohu v ekonomike, avšak existujú účinné zásahy štátu do fungovania trhovej ekonomiky v zmysle dosahovania väčšej sociálnej spravodlivosti.

Kde teda možno zaradiť či nájsť demokraciu participačnú? Ako hovorí Sartori na jednej strane nikde a na strane druhej skoro všade. Stúpenci participačnej demokracie sa výslovne a jednomyselne zhodujú práve v tom, že „účasť vo voľbách“ nie je ani ozajstnou účasťou, ani primeraným miestom účasti (Sartori, 1993, s. 115). Svoj status a novosť sa tu odvodzuje z centrálného miesta, ktoré v nej má pojem *účasť*, teda z toho, že *účasť* sa chápe v silnom a koncentrovanom význame. *Účasť* chápaná primerane a zmysluplne, je *osobná účasť* a *sebaaktivizujúca* vôľová *účasť*. *Účasť* tu teda neznamena len „byť súčasťou niečoho“ a ešte menej *účasť* znamená nedobrovoľne „sa stať súčasťou“. *Účasť* je *samopohyb*, a tým je teda priamym opakom mobilizácie. Že stúpenec participačnej teórie mieni práve toto, podčiarkuje fakt, že všetky vlastnosti, ktoré pripisuje účasti – sebaovládanie, sebarealizácia a samovzdelávanie – sa kumulujú v silnom význame slova (Sartori, 1993, s.116).

V súčasnosti je v moderných štátoch realizovaná predovšetkým liberálna demokracia³². Demokracia ako termín je vo väčšine súčasných štátov naozaj skratkou pre liberálnu demokraciu. Definičné znaky tohto režimu zobrazuje tabuľka č. 3 :

³² Západné spoločnosti vyvinuly tak, že kombinujú prvky liberálneho individualizmu i komunitarizmu. (Pehe, 2000).

...Základný vzťah medzi liberalizmom je generálne určený – od Tocquevilla po de Ruggiera, Kelsena a R. Arona – ako vzťah medzi slobodou a rovnosťou. Preto, aby sme oddelili liberalizmus do demokracie, je potrebné povedať, že liberalizmus volá po slobode a demokracia po rovnosti. A obrátene, aby ich bolo možné zjednotiť, možno povedať, že úlohou liberálnodemokratického systému je spojenie slobody s rovnosťou....Liberálnu demokraciu možno chápať ako kľbko dvoch nití. Pokiaľ je v pokoji, je všetko v poriadku, ale ak ho začneme rozmotávať, nite sa oddelia. ...Liberalizmus sa usiluje o „kvalitatívnu demokraciu“... liberalizmus je predovšetkým mechanizmom obmedzovania štátnej moci, kým demokracia je vkladanie moci do rúk ľudu na štát....Kým liberálny sa vzťahuje na formu štátu, demokratický je prvotne zainteresovaný na obsahu noriem, vychádzajúc od štátu... Liberál má lepšie uchopenie metódy tvorby sociálneho poriadku, a je tým, kto venuje pozornosť „procedurálnej demokracii“. Demokrat je ktosi ľahostajný k metóde, a sústreďuje sa hlavne na výsledky a podstatu, snaží sa moc viac vykonávať ako ju kontrolovať (Sartori, 1993, s. 385 – 387).

Demokracia ako politický systém, politická filozofia či forma vlády je rôzne chápaná aj stúpenkami rôznych hodnotových systémov. Na základe analýzy modernej histórie možno konštatovať, že aj Fidel Alejandro Castro, aj Adolf Hitler ale aj Josif Vissarionovič Stalin považovali svoje vlády za demokratické. Castro a Hitler preto, lebo to čo konali, konali v mene ľudu, Stalin preto, lebo Ústava Sovietskeho zväzu zaručovala právo na prácu. Každý teda priorizoval iné hodnoty. Na základe toho možno vidieť, že stúpenci rôznych politických ideológií³³ pristupujú k chápaniu demokracie rozdielne.

Konzervatívci vo svojej ideologickej orientácii schvaľujú liberálno-demokratické pravidlá avšak s výhradou nevyhnutnosti ochraňovať súkromné vlastníctvo a tradičné inštitúcie pred vôľou nevzdelaných „mnohých“. Nová pravica spája s volebnou demokraciou problémy nadvlády a ekonomickú stagnáciu.

Socialisti ideologicky už tradične schvaľujú radikálnu podobu demokracie založenú predovšetkým na ľudovej participácii a požadujú podriadenie ekonomického života pod verejnú kontrolu, odmietajú liberálnu demokraciu rovnako ako kapitalistickú demokraciu. Ničmenej

³³ K politickým ideológiám a ich axiologickému zázemiu bližšie pozri Geffert (2006), pre špecifikáciu Slovenska: Geffert (2008).

moderní sociální demokrati sú v súčasnosti pevne organizovaní v liberálno – demokratických štruktúrach.

Liberáli hodnotovo chápu demokraciu v individualistických pojmoch ako súhlasný prejav vôle cez volebnú urnu a spájajú ju predovšetkým s konaním volieb. Demokracia neustále musí byť obozretná pred zneužitím sily a dominanciou majority voči minoritám.

Anarchisti sú stúpenkami priamej demokracie a volajú po neustálej občianskej participácii a radikálnej decentralizácii. Kandidáti reprezentatívnej demokracie spôsobujú len útlak más a záleží im len na vlastných výhodách.

Fašisti preferujú idey totalitnej demokracie, a chápu ju ako pravú, skutočnú demokraciu. Za rozumné považujú absolútnu monopolizáciu politickej moci, ktorá jedine môže najlepšie ochrániť záujmy ľudí. Politické strany a hnutia a volebná súťaž sa časom stáva korupčnou a degenerovanou.

Ekológisti vo svojej politickej ideológii často podporujú radikálnu alebo participačnú demokraciu. „Krajní“ (extrémni) zelení čiastočne kritizujú volebnú demokraciu, ktorú vykresľujú ako nedokonalý nástroj predchádzajúcej generácie (spojenú s volebným právom) v zmysle nedostatočnej možnej ochrany ďalších generácií ľudí, živočíšnych druhov a prírody ako celku (Heywood, 2003).

Záver

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že rôzne podoby demokracie v rôznom čase a priestore medzi sebou úzko súvisia, vzájomne sa obohacujú a dopĺňajú. Jednotlivé formy sami o sebe neexistujú v čistej, izolovanej podobe. Každá z nich pri urči-

tých podmienkach okrem svojich nosných prvkov, obsahuje aj celý rad prvkov „cudzích“, typických pre iné formy demokracie. V plnej miere to platí aj o v súčasnosti najrozšírenejšej zastupiteľskej forme, o ktorej možno hovoriť ako o kombinovanej forme, čo presnejšie odráža komplexný charakter dnešných rozvinutých demokratických systémov (Surmánek, Gbúrová, Dudinská, 2003, 158). Rovnako možno konštatovať, že občianska participácia predstavuje v súčasnosti jeden zo základných predpokladov demokracie v jej všetkých podobách a je spätoväzobne formovaná demokraciou. Ťažko si možno predstaviť v dnešnej postmodernej pluralite rozličné spôsoby rozhodovania a realizácie rozhodnutí bez účasti tých, o ktorých sa rozhoduje. Ako bolo naznačené demokracia nikdy nebola, ani v dnes nie je a ani v budúcnosti nikdy nebude len jediným modelom spoločenského usporiadania a mechanizmu rozhodovania, avšak v jej každej podobe, na všetkých úrovniach je nevyhnutné uplatňovať občiansku participáciu. Tá je však v demokracii nie len možnosťou, ale predovšetkým zodpovednosťou, ktorú môžu a zároveň musia občania prebrať za svoju každodennú existenciu. Na všetkých úrovniach, minimálne v podobe potencionálne aktívneho občana³⁴ je nevyhnutné bdiieť nad legitímnosťou politiky. Participácia tak predstavuje jeden z efektívnych³⁵ nástrojov uskutočňovania lepšieho sveta.

Literatúra

BENEŠ, E. (1920): Povaha politického stranictví. In: PECKA, E. a kol. (2000): Politická kultura v ČR. VŠE. Praha.

BOLFÍKOVÁ, E. (ed.)(2005): Medzi občanom a štátom. Kontexty slobody, demokracie a

³⁴ Občan v žiadnej demokratickej spoločnosti nie je permanentným aktérom v politickom procese, ale je presvedčený, že môže aktivizovať a mobilizovať svoje sily, keď to bude nevyhnutné. Je založený na vedomí povinnosti aktívne pôsobiť v politike, ale len vtedy ak to bude nevyhnutné (Pecka, 2000, s. 19).

³⁵ Efektívnosť je tu vnímaná nie len v úzkom ekonomickom slova zmysle. Bližšie k efektívnosti nie v ekonomickom slova zmysle vo verejnej správe pozri napríklad Denhardt (2000) alebo Geffert (2008b).

Spravodlivosti. UPJŠ. Košice.

BOBBIO, N., OFFE, K., LOMBARDINI, S. (1981): *Democrazia, maggioranza e minoranze*. Bologna.

BURDEAU, G. (1966): *La démocratie*. Paris.

BURDEAU, G. (1971 - 1976): *Traité de science politique*. Tome I – IX, 2e ed., Paris.

DAHL, R., A. (1995): *Demokracie a její kritici*. Victoria Publishing. Praha.

DAHL, R. A. (1956): *A Preface to Democratic Theory*. The University of Chicago press, Chicago.

DAHL, R., A. (1989): *Democracy and its Critics*. New Heaven, CT: Yale University Press.

DENHARDT, R., B. (2000): *Theories of Public Administration*. Orlando-Harcourt Brace. College Publishers.

DVOŘÁKOVÁ, V. a kol. (2005): *Komparace politických systémů I*. VŠE. Praha.

DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J. (1994): *O přechodech k demokracii*. SLON. Praha.

GBÚROVÁ, M. (ed.) (2005): *Formovanie európskej občianskej spoločnosti (zborník Vystúpení z vedeckého kolokvia s medzinárodnou účasťou)*. FF PU. Prešov.

GEFFERT, R. (2006): *Ideológie a ich funkcie vo verejnej politike modernej spoločnosti*. In: KRÁĽOVÁ, Ľ. (2006): *Aktuálne otázky verejnej politiky*.

GEFFERT, R. (2008a): *Ideológie ako integrálna súčasť (verejno)politického života na Slovensku*. In: KRÁĽOVÁ, Ľ. (ed.) (2008): *Genéza a tvorby verejnej politiky na Slovensku*. KM – Systém. Prešov.

GEFFERT, R. (2008b): *Etická dimenzia verejnej politiky. Etické kódexy vo verejnej správe Slovenskej republiky*. In: KRÁĽOVÁ, Ľ. (ed.) (2008): *Genéza a tvorby verejnej politiky na Slovensku*. KM – Systém. Prešov.

GAUTHIER – PILOTE, M. : *Diagram reprezentujúci politický systém Starovekých Atén*.
Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Athenian-constitution-aristotle.png>

HEYWOOD, A. (2003): *Political ideologies, an introduction*. NY. PALGRAVE MACMILLAN.

JACOBSEN, T. (1943): *Primitive Democracy in Ancient Mesopotamia*. In: Journal of Near Eastern Studies 2(3): 159-72.

KAPR, J. (1991): *Co je to demokracie*. SLON. Praha.

KELLER, J. (1995): *Úvod do sociologie*. SLON. Praha.

- KLIMOVSKÝ, D. (2008): Občianska participácia v procese tvorby verejnej politiky v slovenských podmienkach s osobitným zreteľom na komunálnu a regionálnu úroveň. In: KRÁĽOVÁ, Ľ. (ed.) (2008): Genéza a tvorby verejnej politiky na Slovensku. KM – Systém. Prešov.
- KLOKOČKA, V. (1996): Ústavní systémy evropských státu. Linde. Praha.
- KRÁĽOVÁ, Ľ. A kol. (2006): Aktuálne otázky verejnej politiky. Typopress. Košice.
- KRÁĽOVÁ, Ľ. (ed.) (2008): Genéza a tvorby verejnej politiky na Slovensku. KM – Systém. Prešov.
- LEŠKO, V. – MIHINA, F. (1996): Dejiny filozofie. IRIS. Bratislava.
- LIDDELL, G., H. - SCOTT, R. A Greek-English Lexicon. Citované 3.1.2009. dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3D%2324422>
- MASARYK, T., G. (1925): Světová revoluce. Orbis – Čin. Praha.
- McPHERSON, C., B. (1981): La democracia liberal y su época. Madrid.
- McRAE, K. (ed.) (1974): Consociational Democracy: Political Accomodation in Segmented Societies. Toronto
- MERRIAM – WEBSTER'S online distionary. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy>
- MILL, J., S. (1982): On Liberty. Harmondsworrth. Penguin.
- MILL, J., S. (1959): Considerations on Representative Government. In: Acton, H., B.(ed.) Utilitarianism, Liberty and Representative Government. Dent. London.
- MODERNÁ RACIONALITA II. K modelom racionality (1996), Zborník z konferencie. FF PU. Košice.
- OROZS, L. (1997): Základy teórie štátu a práva. FF PU. Prešov.
- PECKA, E. a kol. (2000): Politická kultura v ČR. VŠE. Praha.
- PEHE, J. (2000): Participace občanů na věcech veřejných. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/clanky/2000/2000-Participaceobcanu.html>.
- PLATÓN (2005): Ústava. Oikoymenh. Praha.
- POPPER, K., R. (1994): Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia. Praha.

PROROK, V. – LISA, A. (2003): Politologie. POLS. Pelhřimov.

RAJŇÁKOVÁ, K. (2008): Participácia menších na územnej samospráve Maďarskej republiky. In: Sociálne a politické analýzy 2008/ 2, 1, s. 16-38. Dostupné z: http://sapa.fvs.upjs.sk/casopis/3_prve_cislo_2008/17_Hanudelova.pdf

SARTORI, G. (1993): Teória demokracie. ARCHA. Bratislava.

SCRUTON, R. (1999): Slovník politického myšlení. Atlantis. Brno.

SCHUMPETER, J. A. (1942): Capitalism, Socialism, and Democracy. New York.

SNELL, D., C. (2001): Flight and Freedom in the Ancient Near East. Brill Publishers.

SURMÁNEK, Š., GBÚROVÁ, M., DUDINSKÁ, I. (2003): Politológia (Vybrané kapitoly). SLOVACONTACT. Prešov.

THUKYDIDES (1977): Dejiny peloponézskej vojny. Odeon. Praha.

TOCQUEVILLE, A. (1992): Demokracie v Americe. Academie. Praha.